

РОЛЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 016 «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»

THE ROLE OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS IN SPECIALTY 016 "SPECIAL EDUCATION"

Стаття присвячена науково-дослідницькій роботі студентів зі спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Вона є обов'язковою частиною навчального процесу для всіх студентів в межах університету і включає майже всі види навчальної діяльності. А саме: виконання практичних, семінарських, лабораторних робіт; написання рефератів, які містять сегменти виявлення проблеми та пошуку їх вирішення; підготовка та захист курсових та магістерських робіт, які обов'язково пов'язані з тематикою наукових досліджень кафедр. Роль студентських наукових досліджень в університеті під час здобуття знань, умінь і навичок полягає у наданні, забезпеченні та формуванні перспективи використання науково-технічних здобутків закладу вищої освіти заради розвитку ключових і пріоритетних напрямів науки в майбутньому.

Метою статті є залучення більшої кількості здобувачів зазначеної спеціальності до участі в проведенні власних наукових досліджень не тільки у межах робочих програм навчальних дисциплін, а також і зацікавленості до участі в олімпіадах, конкурсах студентських наукових робіт, публікаційної активності та усвідомлення важливості наукової роботи та подальші перспективи її розвитку. В дослідженні застосовано теоретичні методи, які були спрямовані на аналіз і узагальнення інформації та її систематизації, що дало змогу виділити основні аспекти та тенденції, які впливають на підготовку студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта».

За результатами аналізу, науково-дослідницька робота у ЗВО розв'язує такі завдання: навчає студентів аналізувати теорію, узагальнювати досвід роботи різних типів закладів для дітей з особливими освітніми потребами; допомагає систематизувати професійні знання і застосувати їх у практиці; формує дослідницько-творчі компетентності. Правильна організація науково-дослідної роботи студентів є одним із шляхів формування професійної придатності майбутніх педагогів спеціальної та інклюзивної освіти до постійного удосконалення професійної діяльності та впровадження інновацій.

Ключові слова: спеціальна освіта, освітньо-професійна програма, дослідження, пошукова робота, науково-дослідницька робота студентів (НДРС), фахова компетентність.

Research work of students in the specialty 016 «Special Education», within the educational process is mandatory for each student and covers almost all forms of educational work. Namely: writing essays; performing laboratory, practical, seminar tasks that contain elements of problem search; preparing and defending course and master's theses related to the issues of scientific research of the departments. The role of scientific research of students at the university, while obtaining knowledge, skills and abilities, is to provide, ensure and form the possibility of productive use of the scientific and technical potential of the higher educational institution, for the future development of key and priority areas of science. The aim and objective of the article is to attract a greater number of applicants for the specified specialty to conduct their own scientific research not only within the framework of the working programs of educational disciplines, but also to interest in participating in competitions of student scientific works, publication activity and awareness of the importance of scientific research work and further prospects for its development. The study used theoretical methods aimed at analyzing and summarizing information and its systematization, which made it possible to identify the main aspects and trends that affect the training of students in the specialty 016 «Special Education».

So, according to the results of the analysis, scientific research work at universities solves the following tasks: teaches students to analyze theory, summarize the experience of working in various types of institutions for children with special educational needs; helps to systematize professional knowledge and apply it in practice; forms research and creative competencies. The correct organization of students' research work is one of the ways to form the professional suitability of future teachers of special and inclusive education for continuous improvement of professional activity and implementation of innovations.

Key words: special education, educational and professional program, research, search work, scientific and research work of students (SRS), professional competence.

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/81.2.12>

Форостян О.І.,

докт. пед. наук,
професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти і реабілітації
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Маматова З.Р.,

ст. викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти і реабілітації
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Науково-дослідна, пошукова робота студентів є складовою системи підготовки фахівців спеціальності 016 «Спеціальна освіта», що забезпечує формування у них фахових компетентностей, спрямованих на проведення наукових досліджень, публікацію та презентацію власних розвідок, у результаті виконання індивідуальних науково-дослідних завдань.

Поєднання в освітньому процесі навчальної, наукової та інноваційної діяльності дозволяє студентами ЗВО опанувати методику виконання

науково-дослідних робіт та самостійно розв'язувати наукові завдання. Актуальним є залучення більшої кількості студентів ЗВО до проведення власних наукових досліджень не лише у межах робочих програм навчальних дисциплін, але і зацікавленості до публікаційної активності, участі в конкурсах студентських наукових робіт, участі у поданні грантових заявок під керівництвом науково-педагогічних працівників, а також усвідомлення важливості науково-дослідної роботи та подальші перспективи її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний досвід щодо питань організації науково-дослідної роботи у закладах вищої освіти, участі здобувачів в експериментальних дослідженнях та підготовки науково-педагогічних кадрів можна вістежити у працях А. Алексюка, Н. Дем'яненка, К. Галкіна, С. Золотухіної, І. Зазюна, Г. Кловак, В. Майбороди, О. Микитюка та інших [8].

Дослідження з боку історико-педагогічних аспектів становлення в Україні спеціальної освіти була приділена низка праць вітчизняних науковців Т. Берник, В. Бондар, О. Дьячков, І. Єременко, Х. Замський, В. Золотоверх, Н. Климко, О. Козинець, С. Корнєв, Є. Линдіна, С. Мирнова, Л. Одинченко, О. Потапенко, В. Синьов, М. Супрун, О. Таранченко, С. Федоренко, В. Шевченко, О. Шевченко, М. Шеремет та інші.

У своїх дослідженнях науковці вивчали системи навчання та виховання дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку, а також значну увагу приділяли підготовці спеціальних кадрів, які б забезпечували якісний та високопрофесійний освітній процес таких дітей [4]. Організація науково-дослідної роботи у ЗВО, а саме – загальні основи, зміст, форми та методи розглядали В. Воробйов, І. Іваненко, М. Донченко, О. Лушников, С. Мирнова, Г. Музиченко, В. Попов, Т. Сидорчук та інші. Організацією студентських наукових об'єднань та питань зі створення наукових центрів у різних регіонах нашої держави вивчали такі науковці як В. Даниленко, В. Гриньова, Г. Кловак, О. Мартиненко, Т. Щербань та інші.

Мета статті. Проаналізувати зміст, розмаїття форм та організацію науково-дослідницької, пошукової роботи студентів в процесі їх професійної підготовки. Заохочувати більшу кількість здобувачів зазначеної спеціальності для проведення власних спостережень, пошуків, наукових досліджень та інновацій не тільки в рамках навчальних дисциплін, але й шляхом зацікавлення до участі в конкурсах студентських наукових праць, публікаційної активності та глобального розуміння важливості цієї діяльності, а також її майбутнього розвитку і перспективи.

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження та їх здобутки є однією зі складових діяльності закладів вищої освіти України. Вони є частиною, фундаментом освітньо-професійних програм, зокрема умовою формування у здобувачів інтегральних, загальних та фахових (спеціальних) компетентностей, серед яких є здатність розв'язувати складні завдання у певній галузі; здатність до пошуку, аналізу та обробки інформації з різних джерел; застосування певних концепцій, теорій та методів; усвідомлення важливості й значущості проведення власних проектних досліджень; здійснення аналізу аналогів; використання здобутих результатів у певній галузі, фахом [7].

В університеті Ушинського основними формами науково-дослідної діяльності здобувачів є: студентські науково-дослідницькі гуртки, творчі проблемні об'єднання і групи, науково-дослідна робота майбутніх фахівців з певної спеціальності на базі загальноосвітніх та спеціальних закладів, інклюзивно-ресурсних центрів Одеси та Одеської області, участь у студентських наукових конференціях, олімпіадах та конкурсах різного рівня (університетських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних), у психолого-педагогічних дослідженнях, що проводяться кафедрами університету, міжнародних програмах, конкурсах, грантах; науково-дослідна робота на базі інших університетів, виконання дослідницьких проектів під час написання кваліфікаційних (курсівих, магістерських) робіт.

Студенти університету отримають певну підтримку та допомогу у здійсненні досліджень, представленні своїх завершених робіт на конкурсах та виставках, впровадженні і публікації результатів психолого-педагогічних здобутків в освітній процес.

Керування науковою діяльністю здобувачів у вищій здійснює понад 400 науково-педагогічних співробітників. Щорічно відбуваються конкурси студентських наукових праць та доповідей, видаються збірники зі студентськими науковими статтями, проводяться студентські наукові конференції та Дні студентської науки. Найкращім студентам надається можливість прийняти участь у регіональних, всеукраїнських та міжнародних конференціях конкурсах та виставках.

Роль наукових досліджень студентів полягає у наданні, забезпеченні та формуванні можливості ефективного використання науково-технічного потенціалу закладу вищої освіти, для подальшого розвитку пріоритетних та ключових напрямів науки. Наукові дослідження є ключовим інструментом для розвитку міжнародного наукового співробітництва з іноземними ЗВО, науковими організаціями та компаніями як одного з пріоритетів Університету. Вища володіє значним науковим та кадровим ресурсом для керівництва науково-дослідною роботою студентів.

Наукові розвідки відіграють ключову ланку у становленні та розвитку наукових шкіл у закладах вищої освіти. Наукові школи потребують в систематизації взаємодій, обміну інформацією, взаємного прозорого оцінювання і презентації наукових досліджень. Ефективне впровадження наукових досліджень у ЗВО є засобом підвищення їх конкурентоспроможності в міжнародному, національному освітньому-науковому просторі, а також у міжнародних та національних рейтингах [1].

В Положенні про організацію наукової, науково-технічної діяльності у ЗВО III та IV рівнів акредитації, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України визначається, що «... п. 6.1. суб'єктами наукової діяльності у ВНЗ є штатні

наукові та науково-педагогічні працівники, докторанти, аспіранти та студенти». Також можна є визначення: «... п. 2.2.1. Здійснення заходів щодо підтримки наукових досліджень молодих учених та обдарованих студентів, здійснюється на основі залучення їх до наукових шкіл». Згідно до чинного законодавства «... п. 6.4. складовою науково-технічного потенціалу ЗВО є науковий доробок студентів, який передбачає науково-дослідну роботу, що включена в графік навчального процесу (курсів, магістерські роботи, практичні та лабораторні заняття, виробнича практика з елементами дослідницького характеру), та роботу, що індивідуально виконується поза графіком навчального процесу» [5]. Наукові дослідження студентів відіграють ключову роль та допомагають у становленні їх як висококваліфікованих професіоналів, адже є складовою частиною навчального процесу для студентів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти [3].

Навчально-виховний, освітній, науковий-дослідницький процес в Університеті є творчою та інтелектуальною, організаційною функцією у галузі вищої освіти, що провадиться в Університеті завдяки системі методичних, педагогічних і наукових заходів та цілеспрямована на отримання, передачу, примноження та використання знань, навичок, умінь та інших компетентностей здобувачів, а також на формування всебічно розвиненої особистості.

Форми структурної побудови освітнього процесу в Університеті та види навчальних занять для спеціальності 016 «Спеціальна освіта» охоплюють навчальні заняття та самостійну роботу студентів, виконання індивідуальних завдань, та практичну підготовку, контрольні заходи тощо.

Індивідуальні завдання (реферати, есе, навчально-дослідницькі завдання, розрахункові, графічні роботи з окремих дисциплін, курсові, кваліфікаційні магістерські роботи тощо) студент робить самостійно під керівництвом науково-педагогічного працівника кафедр відповідно до індивідуального навчального плану. Допускається виконання комплексної тематики невеликою групою студентів.

Науковцю, який проводить дослідження в спеціальній педагогіці та спеціальній психології, часто потрібно вивчати й основи біологічних, медичних наук, необхідні для правильного розуміння особливостей розвитку та супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Дослідження в галузі спеціальної та інклюзивної освіти можуть потребувати вивчення історичного досвіду певної проблеми; порівняльного аналізу стану цієї проблеми в теорії та практиці загальної та спеціальної освіти; вивчення закордонних праць вчених та стану практики на сьогодні [4].

Набуття студентами сучасних технологій та методів організації роботи в галузі їхнього майбутнього фаху, розвиток у них теоретичних знань та практичної підготовки, професійних умінь і навичок, на базі одержаних під час навчання в університеті, для прийняття сміливих та самостійних рішень у процесі їхньої професійної діяльності; закладання вміння систематично оновлювати свої знання та творчо і інноваційно використовувати їх у практиці. Навчальна та виробнича практики передбачають синтезування та удосконалення набутих здобувачами знань, практичних умінь і навичок, оволодіння фаховим досвідом з метою їх подальшої підготовки до самостійної практичної діяльності, а також збір матеріалів для виконання кваліфікаційних робіт [1].

Для НДРС вищих закладів освіти характерною рисою є єдність цілей і напрямків освітньої, виховної та наукової діяльності, тісна співпраця всіх форм і методів наукової роботи студентів, що втілюється в навчальному процесі та за межами освітнього часу. Це гарантує та дає можливість на їхню участь у науковій діяльності впродовж всього об'єму навчання, тісно пов'язану як з науково-дослідною роботою, що здійснюється підрозділами ЗВО, так і з громадською активністю. Зміст та структура НДРС передбачає та затверджує послідовність її методів та форм згідно з логікою та поступовістю навчального процесу, що визначає послідовну зміну її засобів і форм від однієї дисципліни до іншої, від одного курсу до наступного, від кафедри до кафедри, від певних видів занять до інших, покрокове зростання складності і обсягу здобутих студентами знань, умінь та навичок в процесі їхньої наукової діяльності.

Отримав фахові знання, вміння та навички, та маючи досвід організації і проведення наукового дослідження, випускник педагогічного університету зможе креативно та не стандартно підходити до вирішення актуальних проблем майбутньої фахової діяльності. Не менш важливо, що молодий науковець, втілюючи надбання педагогічної науки та передовий досвід у роботу, покращує свою професійний рівень, здобуваючи найбільш якісні знання, уміння і навички. Адже студентське наукове роботи, дослідження є коротким викладом у письмовій формі змісту наукової проблеми на основі вивчення найважливіших літературних і архівних джерел та самостійного практичного дослідження. Тож, виконання наукової роботи при її правильній організації відіграє значну роль у формуванні фахової спрямованості, навичок самоосвіти та дослідницьких умінь студентів [2].

Науково-дослідна робота студентів, що здійснюється в комплексі, спрямована на вирішення наступних ключових завдань:

– формування наукового світосприйняття, опанування науковим апаратом та засобами наукового дослідження;

- розвиток креативного мислення та індивідуальних здібностей студентів у розв'язанні практичних завдань;

- сприяти наданню допомоги студентам у опануванні спеціальністю, досягненні високої професійної майстерності;

- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;

- розвиток ініціативності, уміння використовувати теоретичні знання в практичній діяльності, залучення найобдарованих студентів до вирішення наукових проблем, які мають важливе значення для науки та практики;

- необхідність безперервного оновлення та покращення власних досягнень і знань;

- збільшення теоретичного досвіду та наукової ерудиції майбутнього фахівця;

- створення та розвиток наукових шкіл, творчих об'єднань, виховання у стінах закладу вищої освіти резерву вчених, дослідників, викладачів [4].

Науково-дослідницька робота студентів ЗВО відбувається за трьома головними напрямками:

- науково-дослідницька робота є невід'ємною частиною навчального процесу та включена до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм дисциплін як обов'язкова для всіх студентів;

- науково-дослідницька діяльність, яка проводиться поза освітнім процесом – у гуртках, проблемних групах (лабораторіях), перекладацьких та інформаційних студіях, під час навчальної практики тощо;

- науково-організаційні заходи; конкурси, олімпіади, конференції та інші [1].

Організація НДРС в освітньому просторі сприяє більш поглибленому засвоєнню студентами фахових навчальних дисциплін, при цьому надає можливість найповніше проявити свою індивідуальність, креативність та сформувати власну думку щодо кожної дисципліни. Водночас особливу увагу надається залученню студентів до аналізу, збору й узагальнення найкращого досвіду з практичної діяльності, проведення теоретичних, соціологічних та емпіричних досліджень, підготовки доповідей та інших різновидів наукової роботи.

Висновки. Мотивація та стимулювання студентів до проведення і висвітлювання власних здобутків в наукових роботах, дослідженнях, публікаціях під час навчання у закладі вищої освіти стає одним із першорядних завдань у системі підготовки фахівців-професіоналів, проте рейтингове заохочення студентів не завжди спонукає їх до досягнення поставленої мети. Тільки комплексний підхід дадуть змогу усвідомити важливість науково-дослідної роботи та подальші перспективи її розвитку, який залучатиме викладання фахових

навчальних дисциплін, дотримання академічної доброчесності, відкритої та прозорої системи академічної мобільності, забезпечення стипендіями, можливості участі в конкурсах та олімпіадах студентських наукових робіт, участі на подання грантових заявок тощо.

Наукові дослідження здобувачів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» університету Ушинського полягають у наданні, формуванні та забезпеченні умов для ефективного використовувати науково-технічного ресурсу закладу вищої освіти, задля подальшого розвитку важливих та першечергових напрямків науки в спеціальній та інклюзивній освіті. Ця продукція відображена в публікаціях конкурсних студентських робіт не тільки в рамках університету, але і за її межами, в фахових виданнях та подальшому рості випускників на науково-дослідницькому просторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с.

2. Вержиховська О.М., Гурський В.А., Плахтій М.П. Науково-дослідна діяльність в галузі освіти. Навчально-методичний посібник. Вид. 2-е, доповнене і перероблене / За ред. П.Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський : МЕДОБОРИ ПП, 2015. 137 с.

3. Жук Л. В. Наукові дослідження у вищих навчальних закладах: сутність, значення та перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Проблеми економіки та управління». Вип. 873. 2017. С. 146-153. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2017.01.146>.

4. Микола Супрун, Володимир Шевченко. Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розвитку*. Науково-методичний збірник. Випуск 1(14), Київ. 2021. С. 164-175. URL: <https://doi.org/10.33189/epns.v1i14.54>

5. Миронова Світлана, Михальська Світлана. Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/8084>

6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.01.2021. № 102. «Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) та додатка до них, зразка академічної довідки».

7. Науково-дослідна робота студентів. Університет Ушинського. URL: <https://pdpu.edu.ua/sferidialnosti/naukova/naukovo-doslidna-robota-studentiv>

8. Пономарьова Г. Ф. Науково-дослідницька робота студентів як складова їх професійної діяльності. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Випуск XXIV. Харків. 2010. С. 138-144.